

Research Article

DOI: 10.22124/jol.2025.28367.2507

University of Guilan

Iranian association of penal law

Criminal law Research
A Biannual Journal

Vol. 16, No.2, Fall (2025) & Winter 2026(Serial 32)

**Criminal Policy-Making against the Criminal Activity of Information Technology
Commercial Platforms: Necessities and Obligations**

1. Azim Aghababaei Taghanaki,

PhD student, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

2. Seyed Doraid Mousavi Mojab

Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. (Corresponding Author: d.mojab@modares.ac.ir)

3. Mohammad Jafar Habibzadeh

Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

4. Pejman Mohammadi

Professor, Department of Intellectual Property Law, Faculty of Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Submit Date:2024/09/03

Accept Date:2025/09/08

Abstract:

The influence of commercial information-technology platforms on transforming lifestyles is indisputable. Given the offenses committed within these environments, their impact on Iran's criminal policy is likewise undeniable. Nevertheless, the current Iranian criminal policy appears to be ineffective in addressing offences committed through such platforms. Using a descriptive-analytical method, this article examines the necessities and imperatives of criminal policymaking toward unlawful activities conducted through commercial IT platforms. The findings demonstrate that such platforms, by generating new configurations of power, interaction, and access, facilitate emergent forms of criminal behavior and psychological manipulation. The article further concludes that Iran's criminal policy lacks the required capacities to confront the novel and intricate nature of these platforms. Accordingly, redefining core criminal law concepts, establishing preventive mechanisms, and formulating a platform-specific criminal policy are essential.

Key Words: *Platform, commercial platform, information technology, criminal policy, criminal policy-macking.*

1. Introduction

In today's world, information technology-based platforms and platform businesses have gained a prominent position among human societies. Platforms enhance visibility, and while they can serve as tools to fulfill human needs, simplify life, and make it more enjoyable, they can also be used to commit crimes or offenses. Since physical borders between countries have no specific meaning on platforms, they can be attributed with special power. Furthermore, the growth rate of platforms and consumerism in this area is much faster than the pace of infrastructure development and the culture of their use. The opportunistic behaviors of platforms, considering the volume of users and accounts that use these platforms, can become tools for their criminal use if ethical and human principles are not observed. Criminal thoughts and behaviors can create terrible tragedies with the help of platforms. On the other hand, the main goal of creating a company as a platform-based company is to maximize profit and benefit, and this profit and benefit may conflict with human values. For this reason, commercial platforms, in a more specific way, can directly or indirectly cause the commission of a crime. Since platforms have a computer-corporate nature and are also fed by human forces, they need the regulation and formulation of specific criminal regulations or a modern criminal policy commensurate with them. Traditional criminal law does not meet the regulatory or repressive needs of society regarding the criminal activities of platforms. Considering that the possibility of committing a crime exists in any context, whether real or virtual, and that commercial platforms are among the specific contexts for committing a crime, the rate of which is faster than the culture of its use, it requires criminal regulation and intervention of the criminal law and policy of a country.

2. Methodology

This research employs a descriptive-analytical method to answer the question: What are the necessities and requirements of criminal policy-making in the face of criminal activities of commercial information technology platforms? To this end, after the nature of commercial information technology platforms is identified, this research explains the necessities of modern criminal policy-making in the face of criminal activities of this category of platforms, and finally, the requirements of this policy-making are expressed at the most general theoretical level. Library resources have been used to collect materials in this research.

3. Results and Discussion

The research findings indicate that the possibility of committing crimes exists either by the commercial information technology platforms themselves or by the users of the platforms in the information technology context. However, the design and formulation of a coherent and efficient criminal policy in Iran is necessary. Because with the emergence of platforms, psychological manipulation and collective mind manipulation have become faster and easier, and through this, encouragement and inducement to commit a crime or its justification are conceivable. The high user coverage on the platforms makes it easier to dominate public opinion and manipulate people psychologically. These actions can be realized through real and correct advertisements, false advertisements, or propaganda. In addition to this issue, the growth rate of commercial platforms is remarkably higher than the growth rate of the culture of their use, and this issue causes criminals to abuse the created gap, and even before criminal norm-setting, they engage in committing crimes in cyberspace. The power of platforms will increase due to the increase in their number of users. The extremely high power of platforms can expand the commission of crimes to a very large extent. This power makes it more difficult to detect crimes committed by the platforms themselves or by other people through the platforms and also causes widespread harmful effects on the victims. In addition, a specific category of crimes has emerged in the context of commercial platforms that cannot be answered by traditional criminal law. In addition, commercial platforms engage in direct or indirect commercial activity with economic goals, and their main goal is to earn the most profit and financial benefit. Sometimes financial interests conflict and clash with some fundamental rights and freedoms and ethical principles. If platforms do not respect the rights and freedoms of individuals, human dignity, or ethical principles, and act in line with financial interests, they will cause irreparable damage to individuals, organizations, and governments. Platforms have changed people's lifestyles and tried to conquer people's personal and social lives. Platforms have provided access to information for people much easier, faster, and more attractively, and this ease and convenience has, to some

extent, caused people to become addicted to the digital space and information technology. Due to the ever-increasing expansion and coverage of a vast range of aspects of human life by commercial platforms, especially international platforms, and their extraordinary media impact, the possibility of ideological propaganda, either affirmatively or negatively, has been greatly increased. This issue can have a direct impact on encouraging and inducing people to engage in norm-breaking behaviors.

4. Conclusions

Given the aforementioned necessities, criminal policy-making in the face of the criminal activities of commercial information technology platforms appears necessary. However, this policy-making must be efficient, and in order to be efficient, it must follow certain requirements. Among the requirements of effective policy-making in this area, the following can be mentioned: cultural groundwork and social ethics promotion of the atmosphere governing the platforms within the framework of criminal law, including in the process of crime prevention or even criminal suppression; the creation of regional or international criminal law in order to neutralize the extraordinary power of the platforms and create obligations to comply with the determined regional or international criminal policies; the development of correct and principled supervisory mechanisms while granting maximum legitimate rights and freedoms to the platforms and their users; respecting the fundamental rights and freedoms of individuals in the digital space instead of excessive suppression and creating excessive restrictions with paternalistic goals; redefining concepts, presenting new concepts and allocating rights commensurate with the platforms; and finally, predicting a specific policy-making authority in order to confront the criminal activities of the platforms.

5. Selection of References

- Ardebili, M. A. (2015). General criminal law, 3rd Volume, 5th edition, Tehran: Mizan. [In Persian]
- Ariely, D. (2012). The Honest Truth About Dishonesty: How We Lie to Everyone--Especially Ourselves, First Edition, New York: HarperCollins.
- Anderson Jr, E. G., Parker, G. G., & Tan, B. (2014). Platform performance investment in the presence of network externalities. *Information Systems Research*, 25(1), 152-172. doi: 10.1287/isre.2013.0505
- Ansell, C., & Miura, S. (2020). Can the power of platforms be harnessed for governance?. *Public Administration*, 98(1), 261-276. doi: 10.1111/padm.12636
- Bergvall Kåreborn, B., & Howcroft, D. (2014). Persistent problems and practices in information systems development: a study of mobile applications development and distribution. *Information Systems Journal*, 24(5), 425-444. doi: 10.1111/isj.12036

Citation:

Aghababaei Taghanaki, A& Mousavi Mojab,SD& Habibzadeh,MJ & Mohammadi,P (2025&2026), "Criminal Policy-Making against the Criminal Activity of Information Technology Commercial Platforms: Necessities and Obligations", *Criminal Law Research*, 16(32), pp. 7-21. DOI: 10.22124/jol.2025.28367.2507

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

سیاست‌گذاری جنایی در قبال فعالیت مجرمانه‌ی پلتفرم‌های تجاری فناوری اطلاعات در ایران: ضرورت‌ها و بایسته‌ها

۱- عظیم آقابابایی طاقانکی ^{ID}

دانشجوی دکتری، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۲- سید درید موسوی مجاب * ^{ID}

استادیار، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران . (نویسنده مسئول)

✉ d.mojab@modares.ac.ir

۳- محمد جعفر حبیب زاده ^{ID}

استاد، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۴- پژمان محمدی ^{ID}

استاد، گروه حقوق مالکیت فکری، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۷

تاریخ ارسال: ۱۴۰۳/۰۶/۱۳

چکیده:

نقش پلتفرم‌های تجاری فناوری اطلاعات در تغییر سبک زندگی غیرقابل انکار است. با توجه به جرایم ارتكابی در بستر این پلتفرم‌ها، تأثیر آن‌ها بر سیاست جنایی غیرقابل انکار است. با این حال به نظر می‌رسد سیاست جنایی ایران، در مقابله با جرایم ارتكابی توسط آنان کارآمد نیست. این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی به پاسخ به این پرسش پرداخته است که ضرورت‌ها و بایسته‌های سیاست‌گذاری جنایی در قبال فعالیت‌های مجرمانه پلتفرم‌های تجاری فناوری اطلاعات چیست؟ یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که پلتفرم‌های تجاری فناوری اطلاعات با ایجاد الگوهای جدیدی از قدرت، تعامل و دسترسی، زمینه‌ساز ظهور اشکال نوینی از رفتارهای مجرمانه و دستکاری روانی شده‌اند. همچنین مقاله نتیجه گرفته است که سیاست جنایی ایران فاقد ظرفیت‌های لازم برای مواجهه با ماهیت نوظهور و پیچیده در بستر این پلتفرم‌هاست و نیازمند بازتعریف مفاهیم کیفری، ایجاد سازوکارهای پیشگیرانه و تدوین یک سیاست جنایی ویژه پلتفرم‌هاست.

واژگان کلیدی: پلتفرم، پلتفرم تجاری، فناوری اطلاعات، سیاست جنایی، سیاست‌گذاری جنایی.

مقدمه

امروزه پلتفرم‌ها^۱ و کسب و کارهای مبتنی بر پلتفرم در بستر فناوری اطلاعات^۲ جایگاه ویژه‌ای در بین اجتماعات انسانی پیدا کرده‌اند. پلتفرم‌ها موجب بهتر دیده شدن می‌شوند و به همان اندازه که می‌توانند ابزاری در راستای تأمین نیازهای انسانی باشند و زندگی را آسان‌تر و لذت‌بخش‌تر نمایند، می‌توانند در راستای ارتکاب جرم یا بزه هم استفاده شوند. از آنجاکه علی‌الاصول در پلتفرم‌ها، مرزهای فیزیکی کشورها معنای خاصی ندارد، قدرت ویژه‌ای را می‌توان برای آن‌ها متصور شد. همچنین، سرعت رشد پلتفرم‌ها و مصرف‌گرایی در این زمینه خیلی بیشتر از سرعت بسترسازی و فرهنگ‌سازی استفاده از آن می‌باشد. رفتارهای سوداگرانه پلتفرم‌ها با توجه به حجم کاربران و حساب‌هایی که از این پلتفرم‌ها استفاده می‌نمایند، در صورت عدم رعایت اصول اخلاقی و انسانی می‌تواند ابزاری برای استفاده جنایی از آن‌ها شود. پلتفرم‌های تجاری، به شرکت‌ها این فرصت را می‌دهند که از فرصت‌های اقتصاد دیجیتال برای رشد و سودآوری قوی استفاده نمایند. (Sun et al, 2015: 1)

تفکرات و رفتارهای جنایی با کمک پلتفرم‌ها فجایع وحشتناکی را می‌توانند رقم بزنند. مانند اتفاقی که در سال‌های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ در کشور میانمار افتاد. در کشور میانمار^۳ یکی از عوامل اصلی کشتار دسته جمعی مسلمانان، تبلیغات غیرانسانی علیه مسلمانان روهینگایا^۴ توسط حساب‌های کاربری^۵ جعلی (دروغین)^۶ ساخته شده توسط اعضای ارتش تاتمدادو^۷ و کنترل عقل جمعی^۸ مردم و سوق دادن آن به سمت تمایلات به کشتار مسلمانان بود. (Hamilton, 2022: 2-3) این طرز فعالیت کاملاً مشابه همان کاری بود که هیتلر^۹ انجام داد و در واقعه هولوکاست^{۱۰} صدها یهودی در اثر اقدام هیتلر جان باختند. اما با این تفاوت که سرعت فعالیت‌های مبتنی بر پلتفرم، بسیار بیشتر از سرعت فعالیت‌های سنتی هیتلر است. از طرفی هدف اصلی از ایجاد یک شرکت به عنوان شرکت پایه پلتفرم، کسب بیشترین سود و منفعت است و این سود و منفعت می‌تواند با ارزش‌های انسانی تعارض یابد. به همین دلیل پلتفرم‌های تجاری به شکل ویژه‌تری می‌توانند رأساً یا به اعانت موجب ارتکاب جرم گردند.

از آن جایی که پلتفرم‌ها، ماهیت رایانه‌ای-شرکتی دارند و از نیروهای انسانی نیز تغذیه می‌شوند، نیاز به تنظیم و تدوین مقررات خاص کیفری و یا سیاست جنایی مدرن و متناسب با خودشان را دارند. حقوق کیفری سنتی پاسخگوی نیازهای کنترل‌گر یا سرکوبگر جامعه نسبت به فعالیت‌های مجرمانه پلتفرم‌ها نیست. چراکه حقوق کیفری سنتی یک حقوق کیفری فردمدار است. (Ardebili, 2015: 58) فلذا فضای گسترده‌تری را از نظر تجاری نسبت به شرکت‌های تجاری سنتی به خود اختصاص می‌دهند. به نظر می‌رسد با توجه به اینکه امکان ارتکاب جرم در هر بستری اعم از حقیقی یا مجازی وجود دارد، و پلتفرم‌های تجاری از جمله بسترهای خاص برای ارتکاب جرم هستند که سرعت همه‌گیری آن‌ها از سرعت فرهنگ‌سازی استفاده از آن بیشتر است، تنظیم‌گری جنایی و مداخله حقوق کیفری و سیاست جنایی یک کشور را اقتضا دارد. در این پژوهش پس از ماهیت‌شناسی پلتفرم‌های تجاری فناوری اطلاعات، به تشریح ضرورت‌های سیاست‌گذاری جنایی نوین در قبال فعالیت‌های مجرمانه‌ی این دسته از پلتفرم‌ها پرداخته شده و در نهایت بایسته‌های این سیاست‌گذاری در کلی‌ترین سطح نظری بیان می‌شوند. پیرو بایسته‌های نظری در پژوهش‌های بعدی پیشنهادات کاربردی‌تر قابل ارائه خواهند بود. در کشور ایران پژوهشی که به ضرورت‌سنجی و ارائه‌ی خط‌مشی‌های کلی در

^۱ برای واژه «پلتفرم»، معادل فارسی «سکو» یا «بن‌سازه» را نیز می‌توان استفاده کرد. ولیکن هر دو واژه، در تبیین مفهوم پلتفرم نارسا هستند. به همین دلیل در این مقاله ترجیح نگارندگان بر این بود که به جای معادل فارسی واژه پلتفرم، از خود این واژه استفاده شود.

2. Information Technology (IT)
3. Myanmar
4. Rohingya
5. Accounts
6. Fake
7. Tatmadaw
8. Collective Wisdom
9. Adolf Hitler
10. Holocaust

این خصوص بپردازد به چشم نمی‌خورد. اما در خارج از ایران برخی پژوهش‌ها این موضوع را به صورت موردی مورد پژوهش قرار داده‌اند.

نوآوری این پژوهش نسبت به کلیه پژوهش‌های سابقاً انجام شده این است که این پژوهش درصدد بررسی ضرورت‌های تنظیم‌گری جنایی نوین در قبال فعالیت‌های پلتفرم‌های تجاری فناوری اطلاعات و ارائه خط‌مشی‌های کلی برای سیاست‌گذاری‌های کاربردی بعدی در این خصوص است.

فرهنگی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با موضوع «تبیین سیاست‌گذاری فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران (الزامات و اصلاح، در چارچوب اهداف مورد نظر در اسناد بالادستی) در صدد واکاوی سیاست‌گذاری فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران برآمدند. یافته‌ها حاکی از آن است که سیاست‌گذاری‌های کلان صورت گرفته در این خصوص، هم ماهیت سلبی داشته و هم ایجابی. همیلتون^۱ (۲۰۲۲) در پژوهش «جرایم توانمندسازی شده توسط پلتفرم‌ها» مفهوم جرایم قابل ارتکاب با پلتفرم را در ادبیات حقوقی معرفی می‌کند تا راه‌هایی را که در آن فعالیت‌های تجاری عادی واسطه‌های آنلاین امکان ارتکاب جرم را فراهم می‌کند، برجسته جلوه نمایند. در راستای تبیین شکاف‌های پاسخگویی برای جنایات مبتنی بر پلتفرم، با اتخاذ یک روش بازمانده-محور و تشریح همدستی شرکت متا (فیس‌بوک) در نسل‌کشی روهینگیا در میانمار کمبودهای موجود را توضیح می‌دهد. در نهایت فهرستی از گزینه‌ها را ارائه می‌دهد که به صورت توأمان و موازی قابلیت پیگیری و اتخاذ و اعمال آن‌ها از سوی قانون‌گذاران و مقامات قضایی و مردم عادی وجود دارد. از جمله این پیشنهادات اصلاح قوانین داخلی، تقویت همکاری فراملی بین دادستان‌های داخلی و بین‌المللی برای پرونده‌های مسئولیت کیفری و مدنی شرکت‌ها، و اقدامات نظارتی می‌باشد.

برتولینی و همکاران^۲ (۲۰۲۱) در پژوهشی تحت عنوان «مسئولیت پلتفرم‌های آنلاین» به موضوع مسئولیت پلتفرم‌های آنلاین در قبال محتوای غیرقانونی یا مضر یا محصولات میزبانی‌شده در چهارچوب عملکردشان پرداخته و به ارزیابی کفایت یا عدم کفایت و کارایی یا عدم کارایی چهارچوب قانونی موجود اتحادیه اروپا، به ویژه با توجه به استثنائات مسئولیت ارائه شده توسط دستورالعمل تجارت الکترونیک، و به مسأله‌ی حمایت کافی از کاربران و حقوق و آزادی‌های اساسی آن‌ها پرداخته‌اند. در نهایت این مطالعه پیش‌نویس گزینه‌های سیاست‌گذاری برای یک نظام مسئولیت کارآمد را ارائه می‌دهد.

سان و همکاران^۳ (۲۰۱۵) در مقاله «پلتفرم‌های فناوری اطلاعات: مفهوم‌سازی و مروری بر تحقیقات نوظهور در تحقیقات سیستم‌های اطلاعاتی» به این موضوع اشاره می‌کنند که درک مشترکی هم در تحقیقات و هم در صنعت در مورد معنای اصطلاح پلتفرم در رابطه با فناوری اطلاعات وجود ندارد. و سپس به تعریف پلتفرم‌های فناوری اطلاعات و بیان ویژگی‌های متمایز آن‌ها می‌پردازند.

۱. پلتفرم‌های تجاری فناوری اطلاعات

واژه‌ی «پلتفرم» به معنای «سکو» یا «بن‌سازه» است. این واژه‌ی قدیمی بیش از پنج قرن است که در زبان انگلیسی برای توصیف پلتفرم‌هایی که ارتفاع‌شان از بقیه‌ی زمین یا سالن بلندتر است به کار می‌رود. در فرهنگ لغت آکسفورد، پلتفرم، سطح برجسته‌ای که افراد یا اشیا می‌توانند روی آن بایستند و یا سیاست اعلام شده یک حزب یا گروه سیاسی، تعریف شده است. (Bull, 2008: 335) کاربرد پلتفرم معمولاً این بوده که افراد روی آن می‌رفتند و می‌ایستاده‌اند تا بهتر دیده شوند یا راحت‌تر بتوانند برای جمع سخنرانی کنند و صدایشان بهتر به گوش مخاطبان برسد. در زبان عربی برای پلتفرم از واژه‌ی «منصه» استفاده می‌شود. مثلاً منصه تویبتر، منصه فیسبوک، منصه ردیت. ما اصطلاح «منصه‌ی ظهور» را زیاد می‌خوانیم و می‌شنویم. این‌جا هم منصه به معنای پلتفرم

1. Rebecca J. Hamilton

2. Andrea Bertolini, Francesca Episcopo and Nicoleta-Angela Cherci

3. Ruonan Sun, Shirley Gregor and Byron Keating

است و وقتی مسئولی می‌گوید که می‌خواهد چیزی را جایی به منصفی ظهور برساند، منظورش به زبان فارسی این است که می‌خواهد کاری کند که چیزی در جایی بیشتر به چشم بیاید و دیده شود.

مفهوم پلتفرم مرتبط با فناوری اطلاعات مفهومی بسیار گسترده است و از سیستم عامل لینوکس تا اینترنت را پوشش می‌دهد. (Sun et al, 2015: 1) تحقیقات بسیاری در خصوص مفهوم پلتفرم‌های مرتبط با فناوری اطلاعات انجام شده است، لیکن به نظر می‌رسد درک منسجمی از این موضوع وجود ندارد. (Hamilton, 2022: 4) علت را می‌توان در پیشرفت روز افزون پلتفرم‌ها یافت. امروزه برخلاف گذشته پلتفرم‌ها بسیار پیچیده شده‌اند و مجموعه‌ای از سخت‌افزارها و نرم‌افزارها و برنامه‌ها را شامل می‌گردد. (Chappell, 2011: 8-9) می‌توان پلتفرم مرتبط با فناوری اطلاعات را یک فناوری همه منظوره تعریف کرد که گروهی از برنامه‌ها^۱ و فرصت‌های تجاری را به یکدیگر مرتبط می‌سازد. (Fichman, 2004: 132) یک پلتفرم مربوط به فناوری اطلاعات، می‌تواند به یک پیکربندی سخت‌افزار، یک سیستم عامل، یک چارچوب نرم‌افزاری یا هر موجودیت مشترک دیگری که تعدادی از مؤلفه‌ها یا سرویس‌های مرتبط روی آن اجرا می‌شوند، اشاره داشته باشد. (Hamilton, 2022: 4)

مفهوم پلتفرم‌های فناوری اطلاعات شش بعد دارد:

بعد اول، فن‌آوری پایه یا پایگاه تکنولوژیکال^۲؛ (Hagi, 2014: 71; Riemer and Richter, 2010: 9; Tiwana, 2015: 267) که امکان توسعه افزونه‌ها را فراهم می‌سازد؛

بعد دوم، استانداردها (Rai et al, 2006: 227)، قوانین و مقررات (Kraemer et al. 2010) و رابط‌ها؛ (Meyer and Seliger, 2010: 81; Lahiri et al, 2010: 675 – 676; Tiwana et al, 2010: 61; 1998) و به معنی مقررات و استانداردهایی هستند که اجازه دسترسی به پلتفرم‌ها، از مکان‌های مختلف و در زمان‌های مختلف را می‌دهند؛

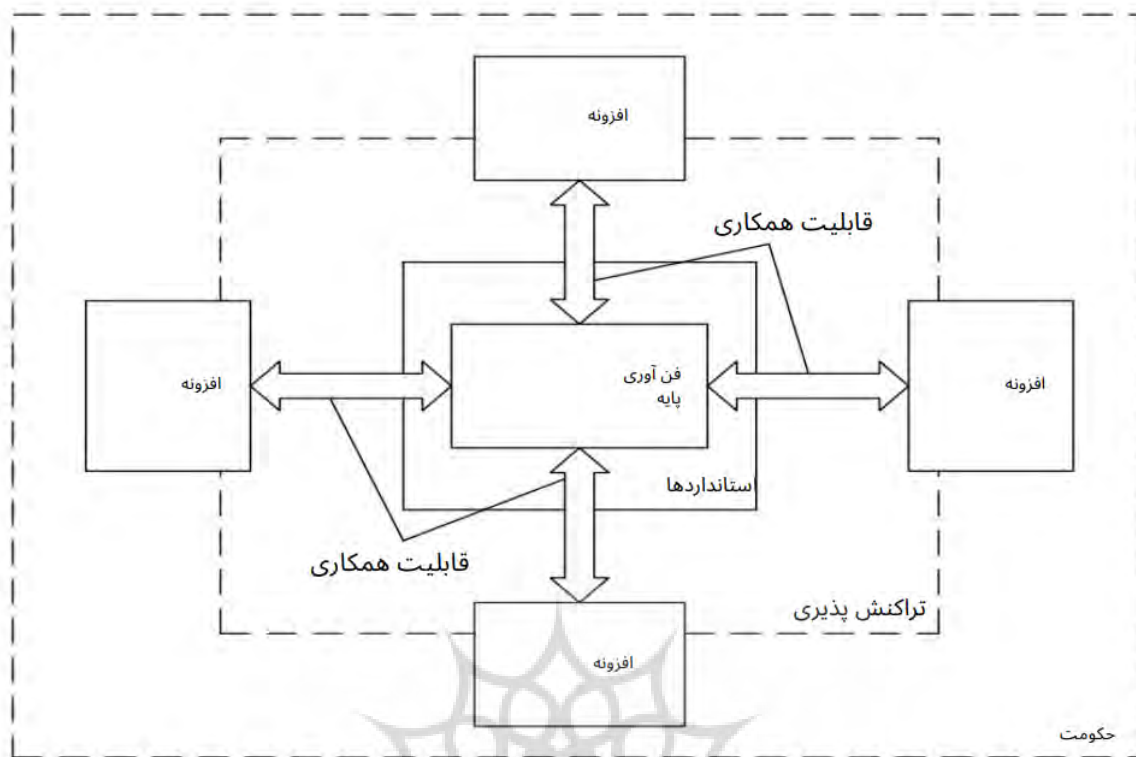
بعد سوم، افزونه‌ها^۳ اعم از برنامه‌های کاربردی (Ceccagnoli et al, 2012: 263; Taudes et al, 2000: 228-229)، مکمل‌ها (Bergvall-Kareborn and Howcroft, 2014: 433)، سیستم‌های فرعی (Meyer and Seliger, 1998: 61) و پلاگین‌ها^۴. (Jain et al, 2006: 184) منظور از افزونه‌ها نرم‌افزارهایی است که به پلتفرم‌ها متصل می‌شوند و قابلیت‌های تجاری را فعال می‌سازند.

بعد چهارم، تعامل‌پذیری یا قابلیت همکاری^۵، یا عبارت‌های مشابه همچون تعامل^۶ (Tiwana et al, 2010: 268) توسعه^۷، اتصال (Anderson Jr. et al, 2014: 156) اتصال^۸ (Riemer and Richter, 2010: 1) و یا قابلیت اشتراک‌گذاری^۹؛ (Dhar and Sundararajan, 2007: 134)

بعد پنجم، تراکنش‌پذیری^{۱۰} (Sun et al, 2015: 5) اعم از تبادلات^{۱۱}، معاملات^{۱۲} و معاملات^{۱۳}؛

بعد ششم، حکومت^{۱۴} به معنای سیاست‌ها، ساختارها، فرایندها و مکانیسم‌های دخیل در مدیریت یک پلتفرم (Sun et al, 2015: 7).

1. Applications
2. Technological Base
3. Add-ons
4. Plug-ins
5. Interoperability
6. Interoperate
7. Expend
8. Connect
9. Shareable
10. Transactionality
11. Exchanges
12. Interactions
13. Transactions
14. Governance

شکل ۱. مدل مفهومی پلتفرم‌های مرتبط با فناوری اطلاعات (Sun et al, 2015: 9)

موضوع پژوهش حاضر پلتفرم تجاری مرتبط با فناوری اطلاعات است. نظر به اینکه اغلب پلتفرم‌ها در قالب یک شرکت غالباً تجاری و در فضای دیجیتال متصل به اینترنت فعالیت می‌نمایند، فلذا این دسته از پلتفرم‌ها از باب غلبه، اهمیت دوچندانی می‌یابد. اقتصاد مبتنی بر پلتفرم^۱ به آماده‌سازی خدمات و یا دسترسی به کالاها از طریق پلتفرم‌ها اشاره دارد. (Drahokoupil & Fabo, 2016: 1-2) پنجمین مؤلفه بیان شده در مفهوم‌شناسی پلتفرم‌های فناوری اطلاعات، تراکنش‌پذیری است. این امر به این موضوع اشاره دارد که اهداف تجاری و اقتصادی در پلتفرم‌های ایجاد شده در فضای سایبر نهادینه شده است. و از این منظر می‌توان پلتفرم‌های تجاری را به دو دسته تقسیم نمود. دسته اول پلتفرم‌هایی هستند که شاید مستقیماً به تجارت نپردازند ولیکن اهداف تجاری داشته و با اموری از قبیل پخش آگهی‌های بازرگانی و تبلیغات درصد کسب درآمد هستند مانند پلتفرم‌های اینستاگرام یا فیس‌بوک که فعالیت اولیه آن‌ها غیرتجاری است ولی اهداف تجاری پشت‌پرده کلیه فعالیت‌های صاحبان این پلتفرم است؛ و دسته دوم پلتفرم‌هایی که به قصد تجارت و داد و ستد ایجاد شده و به فعالیت خود ادامه می‌دهند؛ مانند پلتفرم آمازون که چه فعالیت اصلی و اولیه آن و چه هدف پشت‌پرده آن هر دو اقتصادی و تجاری هستند.

۲. ضرورت‌های سیاست‌گذاری جنایی در قبال فعالیت مجرمانه‌ی پلتفرم‌ها

پلتفرم‌های تجاری، با توجه به تأثیرگذاری روانی و اقتصادی فوق‌العاده‌ای که در جامعه امروزی از خود برجای گذاشته‌اند قدرت‌ها را تحت‌تأثیر قرار داده‌اند. یکی از جلوه‌های قدرت هر حاکمیتی، سیاست جنایی مربوط به مبارزه با بزه‌ها در آن حاکمیت می‌باشد. این موضوع نه در عرصه داخلی بلکه در عرصه منطقه‌ای و بین‌المللی نیز مورد توجه است. هرچند سیاست جنایی یک کشور از طریق سازوکارهای پیش‌بینی شده در حقوق کیفری، سعی در تقلیل یا کنترل بزهکاری دارد. ولیکن در سیاست جنایی سازوکارهای به جز

کیفر در راستای آموزه‌های مکاتب غیرسزاگرایی مانند مکاتب اصلاح و تربیت و یا تفکرات و رویکردهایی مانند رهیافت‌های عدالت ترمیمی برای مقابله با بزه، جرم، تقلب و خلاف نهادینه شده است. در ادامه علل ضرورت سیاست‌گذاری جنایی ذکر می‌شود.

۱.۲. دستکاری روانشناختی و دستکاری عقل جمعی منتهی به ارتکاب جرایم

دستکاری روانشناختی و دستکاری عقل جمعی مفاهیمی هستند که در علم روانشناسی اجتماعی مورد بحث واقع می‌شوند. در روانشناسی جنایی نوین، دستکاری روانشناختی یکی از علل ارتکاب جرایم تحلیل می‌شود. در حقوق کیفری فعلی ایران نیز برخی از جرایم برمبنای آسیب‌های ناشی از دستکاری روانشناختی جرم‌انگاری شده‌اند. از جمله می‌توان به ماده‌ی ۷۴۳ کتاب پنجم تعزیرات قانون مجازات اسلامی اشاره نمود. به موجب بند الف این ماده تحریک، تطمیع، ترغیب، فریب یا آموزش شیوه‌ی دستیابی به محتوای مستهجن از طریق سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی جرم‌انگاری شده است. با این حال سیاست جنایی فعلی برای مقابله با دستکاری روانشناختی و دستکاری عقل جمعی در بستر پلتفرم‌ها کارآمد و کافی به نظر نمی‌رسد.

دسترسی بیشتر کاربران به پلتفرم‌های تجاری، سود بیشتر را به دنبال خواهد داشت. (Mohammadkazemi et al., 2019: 290-291) به همین دلیل گستره کاربران پلتفرم‌ها بسیار وسیع است. پوشش کاربران زیاد در پلتفرم‌ها موجب می‌گردد امکان تسلط بر افکار جمعی و دستکاری روانشناختی مردم آسان‌تر شود. این اقدامات می‌تواند از طریق تبلیغات واقعی و صحیح، تبلیغات دروغین^۱ و یا پروپاگاندا^۲ واقع شود. پروپاگاندا (تبلیغات جوساز یا جوسازی تبلیغاتی) یک راه ارتباطی با مردم است (Da San Martino et al., 2019: 5636) که ضمیر ناخودآگاه افراد را مورد دستکاری قرار می‌دهد. در واقع تأثیرات رسانه‌ای پلتفرم‌ها اعم از واقعیات، جعلیات یا پروپاگانداها، موجب دستکاری روانشناختی^۳ یا مهندسی افکار عمومی خواهد شد. دستکاری روانشناختی شقی از شقوق قدرت است (Noggle, 2021: 1) و متعاقباً بر فرایند روانشناختی انتخاب و اتخاذ تصمیم و رفتار مبتنی بر آن تأثیر می‌گذارد. (Dowding & Van Hees, 2007: 1) از طرفی، یکی از ارکان یک فرایند مجرمانه، رکن روانی مربوط به آن جرم می‌باشد. یک پلتفرم می‌تواند با تأثیرگذاری مستقیم بر نحوه تفکر، اعتقادات، علم و آگاهی و اراده و قصد اشخاص و از طریق ترغیب، تشویق، تطمیع، تحریک، تسهیل، آموزش و یا ... ارتکاب جرم، اشخاص را به ارتکاب جرم سوق دهد. این رفتار می‌تواند آگاهانه و برنامه‌ریزی شده و یا غیرآگاهانه باشد. از آن‌جاکه تعداد کاربران پلتفرم‌ها بسیار زیاد است، سوق دادن به ارتکاب جرم نه در قالب یک معاونت ساده بلکه در حد گسترده قابل تحقق است. با توجه به اینکه وحدت قصد در چنین شرایطی قابل احراز نیست، فلذا رسیدگی تحت عنوان معاونت در جرم، غیرقابل تصور است. فلذا باید شقوق دیگری را در نظر گرفت. شاید به همین دلیل است که مقنن در قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ در ماده ۷۴۳ برخی از شقوق رفتارهای پیش‌گفته را جرم‌انگاری نموده است.

این موضوع از این نظر خطرناک‌تر جلوه می‌کند که فضای سایبر همچون حجاب و پرده، قصد و نیت و اعمال اشخاص و مدیران و دست‌اندرکاران پلتفرم را پوشش می‌دهد و انسان‌ها صرفاً ظاهر فعالیت‌ها در فضای پلتفرم‌ها را مشاهده می‌نمایند. در این شرایط امکان تسلط ذهن و فکر انسانی بر فضای سایبری و اتخاذ تصمیم‌های آگاهانه بر اساس اطلاعات ورودی به ذهن به حداقل می‌رسد. در خصوص کنترل افکار عمومی از طریق پلتفرم‌ها در کشور ایران، می‌توان به‌عنوان مطالعه‌ی موردی به اقدامات برخی از کاربران پلتفرم‌ها در سال ۱۴۰۱ و ترغیب قشر خاصی از جوانان و نوجوانان به منظور تجمع و ارتکاب جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی که پیرو تجمعات اعتراضی به حجاب واقع می‌شدند اشاره کرد. برخی از این فرصت استفاده کرده و از طریق پلتفرم‌ها با ترغیب دیگران سعی در دستیابی به اهداف خود داشتند.

1. Fake Advertisements
2. Propaganda
3. Manipulation

۲.۲. استفاده‌ی ابزاری از فزونی سرعت رشد پلتفرم‌ها نسبت به سرعت تغییر و انطباق‌پذیری فرهنگ‌ها برای ارتکاب

جرم

حقوق کیفری، هسته‌ی مرکزی سیاست جنایی و آیین‌های است که توأمان انعکاس بخش روابط سلطه، ساختارهای قدرت، حساسیت‌های وجدان جمعی، و حتی میزان وابستگی یک نظام اجتماعی به دیوان‌سالاری اداری است و از این طریق نه تنها مؤثر در قدرت‌پذیری اشخاص بلکه مؤثر در فرهنگ‌سازی و فرهنگ‌پذیری اشخاص نیز هست. (Sadati, 2022: 157) هر جامعه با فرهنگ خاص خود زندگی می‌کند و پلتفرم‌ها گاهی فرهنگ جامعه را هدف رفتارهای مجرمانه و بزهدارانه‌ی خود قرار می‌دهند. امروزه سرعت رشد پلتفرم‌های تجاری به نحو فوق‌العاده‌ای فزاینده است. این در حالی است که فرهنگ مفهومی است که برای تغییر و تطابق نیاز به گذر زمان مناسب دارد. به همین دلیل در خصوص فرهنگ استفاده از پلتفرم‌ها آسیب‌هایی قابل مشاهده است. این آسیب‌ها از دو منظر قابل بررسی است، اول، اینکه اشخاصی خلأها و شکاف‌های مربوط به فرهنگ استفاده از پلتفرم‌ها را پیدا می‌کنند و بر مبنای آن سعی در استفاده ابزاری از پلتفرم‌ها و استفاده از ناآگاهی اشخاص نسبت به خلأها و ارتکاب جرم به وسیله‌ی آن دارند. دوم، اینکه پلتفرم‌ها اقدام به فرهنگ‌سازی متناسب با اهداف اقتصادی خود می‌زنند. در چنین شرایطی بسترهای ارتکاب جرم در بستر پلتفرم‌ها و همچنین در بستر دنیای واقعی در اثر فرهنگ‌سازی‌های انجام شده توسط پلتفرم‌ها به وجود خواهد آمد. طبق فلسفه جرم‌انگاری جرایم مانع یا بازدارنده، یکی از مکانیسم‌های حقوق کیفری جلوگیری از زمینه‌های ایجاد فرصت برای ارتکاب جرایم مهم‌تر می‌باشد. از طرفی علم حقوق کیفری، علمی پسرو است و تا زمانی که جرمی ارتکاب نیابد حقوق نمی‌تواند تعقیب کیفری را شروع نماید و همچنین تا زمانی که آسیب‌های ناشی از رفتار خاصی مشخص نگردد امکان جرم‌انگاری رفتار وجود ندارد. فلذا ایجاد تابعیت کیفری و یا جنایی برای پلتفرم‌ها صرف نظر از خصیصه پاسخی که مدنظر است، ضروری جلوه می‌نماید. به عنوان مطالعه‌ی موردی می‌توان به بازی نهنگ آبی^۱ اشاره داشت. این بازی سعی داشت فرهنگ خاصی را از طریق پلتفرم خود برای نوجوانان ایجاد سازد.

۳.۲. ضرورت کنترل کیفری قدرت فوق‌العاده زیاد و فراملی پلتفرم‌ها

در علم مدیریت فناوری محققین معتقدند که پلتفرم‌ها را می‌توان در سه دسته تقسیم‌بندی نمود: پلتفرم‌های داخلی و خارجی و یک حالت بینابینی (Jaafarnejad et al., 2019: 55) پلتفرم‌های داخلی و خارجی و یا بینابینی هر سه می‌توانند مرزها را در نوردند و در خارج از مرزهای فیزیکی و چارچوب جغرافیایی مورد استفاده کاربران قرار گیرند. همچنین می‌توانند اشخاص بسیار زیادی را به خود یا به دیگران مرتبط سازند. به همین دلیل قدرت فوق‌العاده‌ای در اختیار دارند. (Nielsen & Ganter, 2022) قدرت پلتفرم‌ها در اثر افزایش تعداد کاربران آن‌ها افزایش خواهد یافت. قدرت فوق‌العاده زیاد پلتفرم‌ها می‌تواند ارتکاب جرایم را در حد بسیار وسیع گسترش دهد. قدرت پلتفرم‌ها این تفکر را برای قدرت‌دوستان ایجاد کرده است که آیا می‌توان از منطق پلتفرم‌های خصوصی که در خصوص تولید، خدمات، محصولات، بازاریابی و سایر مفاهیم تجاری برنامه‌ریزی شده‌اند، برای اهداف حکمرانی، سلطه، عمومی یا خصوصی اشخاص استفاده کرد یا خیر؟ (Ansell & Miura: 2019: 261) این قدرت موجب می‌گردد، کشف جرایم ارتکاب‌یافته توسط خود پلتفرم‌ها و یا توسط اشخاص دیگر به وسیله پلتفرم‌ها سخت‌تر از پیش گردد و همچنین آثار زیان‌بار گسترده‌ای نسبت به بزه‌دیدگان به بار آورند. از طرفی قدرت فوق‌العاده پلتفرم‌ها در حوزه داده‌کاوی، دسته‌بندی داده‌ها، فروش اطلاعات دسته‌بندی شده و ... نیز خطرناک خواهند بود. بنابراین قدرت پلتفرم‌ها، قدرت فوق‌العاده زیادی است که نیازمند مداخله حقوق کیفری برای تحدید قدرت آن‌ها است. چراکه تداوم حاکمیت متکی به قدرت و تداوم قدرت متکی به حقوق کیفری است. (Javanjafari Bojnordi & Sadati, 2015: 9) در غیر این صورت شاهد بروز مفهوم جدیدی به اسم حاکمیت (حکمرانی) به

وسیله پلتفرم‌ها^۱ خواهیم بود. این مفهوم زمانی تقویت می‌گردد که موضوع پژوهش‌های تحت عنوان دولت به مثابه پلتفرم^۲ (Yakhchali et al., 2020: 204; Bracken, 2015) تحقق یابد. قدرت سیاسی حاکمیت‌ها به انضمام قدرت فراگیری و بین‌المللی پلتفرم‌ها، قدرت مضاعفی را ایجاد می‌کند و این تا حدودی در دولت‌های توتالیتر و اوتوریته خطرناک به نظر می‌رسد. زیرا در این دولت‌ها تمایل به کنترل بیشتر از پیش وجود دارد و این کنترل از طریق پلتفرم‌ها آسان‌تر انجام خواهد شد. به عنوان مثال در کشور ایران، امکان انجام استعلامات از سرورهای پلتفرم‌هایی همچون تلگرام و اینستاگرام به منظور تعقیب جرایم ارتکاب یافته در این پلتفرم‌ها وجود ندارد.

۴.۲. ظهور دسته‌های خاصی از بزه‌ها در بستر پلتفرم‌ها

رسالت اولیه ایجاد و گسترش پلتفرم‌ها ارتکاب جرم نبوده است اما امروزه ارتکاب جرائمی از جمله ترویج تروریسم، تمایلات جنسی همجنس‌گرایانه، سوءرفتار و خشونت علیه زنان (Mohammad Hosaini, 2021: 245) و سایر جرایم در پلتفرم‌ها مشاهده می‌گردد. این جرایم همه جرایمی نیست که قابل مشاهده در بستر پلتفرم‌ها هستند. با توجه به اینکه یک پلتفرم تجاری در بستر فناوری اطلاعات، ماهیتی واقعی-تجاری-سایبری دارد، فلذا می‌توان دو دسته بزه برای آن متصور شد. دسته اول، بزه‌های عمومی که در بستر این پلتفرم‌ها یا به کمک آنان یا توسط خود پلتفرم‌ها ارتکاب می‌یابند و دسته دوم، جرایم خاصی که با توجه به ماهیت خاص پلتفرم‌ها توسط کاربران یا خود پلتفرم ارتکاب می‌یابند. در واقع، ظهور پلتفرم‌ها موجب پیدایش و ظهور جرایم جدید خواهد شد.

در طول تاریخ مشاهده شده است که هنجارهای جنایی (جرایم و مجازات‌ها) همواره ثابت نبودند و در حال تغییر بودند. به عنوان مثال تا قبل از دهه هشتاد جرایم رایانه‌ای در ایران مورد توجه نبودند و با بسط و گسترش رایانه‌ها این دسته از جرایم در قانون ایران تعریف شدند. ظهور پلتفرم‌ها نیز منجر به بروز دسته خاصی از جرایم خواهد شد. به عنوان مثال برخی محققین معتقدند در حال حاضر دسته خاصی از جرایم مبتنی بر پلتفرم تحت عنوان جرایم توانمندسازی شده توسط پلتفرم‌ها^۳ وجود دارند و در قوانین داخلی و بین‌المللی در این خصوص کنترل آن‌ها یا پاسخگویی به آن‌ها خلأ وجود دارد. (Hamilton, 2022: 1) منظور از جرایم خاص مبتنی بر پلتفرم یا جرایم توانمندسازی شده توسط پلتفرم‌ها، جرایمی است که در بستر پلتفرم ارتکاب یافته‌اند و پلتفرم‌ها با توجه به سیاست‌ها و رویه‌های خاص خود نسبت به نظارت بر رفتارها، کنترل بزه‌ها یا ممانعت از ارتکاب آن‌ها خودداری کرده‌اند. جرایم توانمندسازی شده توسط پلتفرم‌ها صرفاً یک قسم خاص از جرایمی است که می‌توان در خصوص پلتفرم‌ها متصور شد و اقسام خاص دیگری از جرایم نیز قطعاً وجود داشته یا به وجود خواهند آمد که مداخله حقوق کیفری یا سیاست جنایی یک کشور را برای جلوگیری از ایراد آسیب به افراد را اقتضا دارد. به عنوان مثال در ایران می‌توان به معاملاتی که در بستر پلتفرم‌هایی همچون دیوار و شیپور یا تلگرام و واتساپ و اینستاگرام انجام شده و خریداران به علت از دسترس خارج شدن فروشندگان متضرر می‌گردند اشاره کرد. در سیستم قضایی ایران رویه‌های متفاوتی در این خصوص پیش گرفته می‌شود.

۵.۲. تعارض منافع سوداگرانه‌ی پلتفرم‌ها با ارزش‌های انسانی و حقوق بشر

پلتفرم‌های تجاری با اهداف اقتصادی به فعالیت تجاری مستقیم یا غیرمستقیم می‌پردازند و هدف اصلی آن‌ها کسب بیشترین سود و منفعت مالی است. گاهی منافع مالی با برخی حقوق و آزادی‌های بنیادین و اصول اخلاقی تداخل و تعارض می‌یابند. اگر پلتفرم‌ها حقوق و آزادی‌های اشخاص، کرامت انسانی و یا اصول اخلاقی را محترم نشمارند و در راستای منافع مالی اقدام نمایند، آسیب‌های جبران‌ناپذیری به اشخاص، سازمان‌ها و حکومت‌ها وارد خواهند آورد. گاهی ممکن است منافع مالی یک پلتفرم تجاری با امنیت یک کشور تعارض یابد. به عنوان مثال یک پلتفرم اقدام به فروش تجهیزات نظامی نماید و یا اینکه در اثر تطمیع اشخاص مخالف یک

1. Rule by Platforms
2. Government As The Platform
3. Platforms-Enabled Crimes

حکومت، تبلیغات گسترده‌ای در راستای حمایت از شورشیان و اغتشاشگران و تحریک آنان بنماید. همچنین می‌تواند در اثر تطمیع نسبت به حذف داده‌های مخالف ایدئولوژی یا اهداف سازمان، حکومت یا گروه مخالف داده‌های مربوطه اقدام نماید. ملاحظه می‌گردد که تعارض منافع پلتفرم‌ها با ارزش‌های انسانی، اخلاقی و حقوق بشر همواره به نفع اصول انسانی و اخلاقی ختم به خیر نمی‌شود و سوداگری پلتفرم‌ها، فضای خطرناکی برای اشخاص در این بستر ایجاد می‌نماید.

۶.۲. وابستگی نگران‌کننده‌ی جوامع انسانی به پلتفرم‌ها

امروزه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها به پلتفرم‌های تجاری وابسته است. پلتفرم‌ها سبک زندگی اشخاص را تغییر داده و سعی در تسخیر زندگی شخصی و اجتماعی اشخاص دارند. از یک خرید و فروش ساده گرفته تا امورات بانکداری و اداری و همچنین فرایند بررسی اخبار و اطلاعات از رهگذر پلتفرم‌ها می‌گذرد. میزان دسترسی به پلتفرم‌ها برای دسترسی به اخبار و اطلاعات خیلی بیشتر از رسانه‌ها، روزنامه‌ها و سایر روش‌های سنتی است. علت آن این است که پلتفرم‌ها خیلی آسان‌تر و سریع‌تر و با جذابیت بیشتری دسترسی به اطلاعات را برای مردم فراهم کرده‌اند و این آسانی و راحتی تا حدودی موجب اعتیاد مردم به فضای دیجیتال و فناوری اطلاعات -اعتیاد ناشی از ترشح دوپامین در مغز انسان‌ها- گردیده است. (Newport, 2019: 20-30) به همین دلیل است که برخی از محققین، جهت سلامت جسم و روح و روان اشخاص، سبک زندگی حداقل‌گرایی دیجیتال^۱ را پیشنهاد می‌کنند. (Newport, 2019)

به همین دلیل پلتفرم‌ها با تمام جنبه‌های زندگی انسان پیوند تقریباً ناگسستنی ایجاد کرده‌اند و جوامع وابستگی شدیدی به پلتفرم‌ها پیدا کرده‌اند. امروزه دکترین علم مدیریت، در صدد ایجاد وابستگی بیشتر کاربران تحت عنوان «وفاداری کاربران به پلتفرم» در راستای رسیدن به اهداف اقتصادی و بیشترین سود هستند. (Hosseinzadeh Shahri et al., 2023: 63) این وابستگی شدید به پلتفرم‌ها آسیب‌زا است و از این طریق پلتفرم‌ها می‌توانند با سوداگری‌ها، بزه‌کاری‌ها و همچنین ایجاد و فراهم نمودن بستر برای ارتکاب جرایم کاربران خطرات بسیاری را برای زندگی نوع بشر ایجاد کنند. در حال حاضر نیز بسیاری از مجرمان با تهیه حساب‌های جعلی و ایجاد وابستگی نسبت به دسته خاصی از مردم در آن حساب کاربری، سعی در نیل به اهداف مجرمانه خود خواهند دارند.

۷.۲. مخالفت با حاکمیت از طریق ترویج ایدئولوژی‌های معارض

در حقوق کیفری، دو دسته ارزش‌ها مورد حمایت کیفری قرار می‌گیرند، اول، ارزش‌های منطبق با ایدئولوژی‌های حکومت مقنن و دوم، ارزش‌های اجتماعی ایجاد شده در بستر زمان در یک جامعه و فرهنگ. ترویج ایدئولوژی‌های مخالف ایدئولوژی حاکم، تشویق به قانون‌ستیزی و هنجارشکنی است. نظم و انضباط هر جامعه‌ای به رعایت هنجارها و ارزش‌های خاص آن جامعه است و تشویق به قانون‌ستیزی و هنجارشکنی موجب به هم خوردن نظم عمومی^۲ خواهد شد. با توجه به گسترش روزافزون و پوشش گسترده‌ی عظیم از جنبه‌های مختلف زندگی انسان توسط پلتفرم‌های تجاری علی‌الخصوص پلتفرم‌های بین‌المللی و تأثیر رسانه‌ای فوق‌العاده آن، امکان تبلیغات ایدئولوژیک، اثباتاً یا نفیاً، به نحو فزاینده‌ای فراهم شده است. این موضوع می‌تواند تأثیر مستقیم بر ترغیب و تشویق مردم به رفتارهای هنجارشکن داشته باشد. به عنوان مثال، در یک کشور اسلامی مصرف مسکر در هر شرایطی جرم محسوب می‌شود ولیکن در سایر کشورها صرفاً در شرایط خاص از جمله رانندگی در حالت مستی جرم‌انگاری گردیده است. فلذا یک پلتفرم بین‌المللی می‌تواند نسبت به عادی‌سازی برخی از هنجارشکنی‌ها صرف نظر از عالمانه و عامدانه یا غیرعالمانه و غیرعامدانه بودن این اقدام، رفتار نماید. این موضوع می‌تواند در بستر عدالت پیشگیرانه، عدالت ترمیمی و عدالت استحقاقی در چهارچوب حقوق کیفری مطرح و راه حل‌های خاص برای آن در نظر گرفته شود.

۳. راهکارهای مقابله با فعالیت‌های مجرمانه‌ی پلتفرم‌های تجاری فناوری اطلاعات

۳.۱. بسترسازی فرهنگی و اخلاق‌گستری اجتماعی

امروزه جامعه‌شناسان کیفری و جرم‌شناسان در اثر عدم کارایی مجازات‌های سرکوبگر در کنترل یا کاهش نرخ جرم، بیش از پیش به سمت پیشگیری، فرایندهای مربوط به آموزه‌های عدالت ترمیمی، اخلاق‌گستری و فرهنگ‌سازی گرایش یافته‌اند. با توجه به تحقیقات انجام شده در خصوص روانشناسی اجتماعی^۱ بزهکاری، جهت پیشگیری حداکثری از جرم، بزه، خلاف و انحراف، اخلاق‌گرایی قانونی، قضایی و اجتماعی باید جای خود را به اخلاق‌گستری اجتماعی و فرهنگ‌سازی اجتماعی بدهد تا کارایی بیشتری داشته باشد. (Ariely, 2012) از طرفی با توجه به اینکه پلتفرم‌ها فضای جدیدی را در عرصه زندگی مردم ایجاد کرده‌اند، فرهنگ خاص خود را می‌طلبند. به عنوان فرهنگ مصرف‌گرایی و یا عرضه کالا و همچنین اخلاق‌گرایی در این بستر از جمله ملزومات یک تجارت مبتنی بر پلتفرم صحیح است. به همین دلیل ایجاد بسترهای فرهنگی و اخلاقی‌سازی فضای حاکم بر پلتفرم‌ها در چهارچوب حقوق کیفری از جمله در فرایند پیشگیری از جرم و یا حتی سرکوب کیفری می‌تواند کارساز و مؤثر واقع گردد. بدین منظور در کشور ایران می‌توان واحدهای درسی مربوط به فرهنگ‌سازی استفاده‌ی صحیح از فضای مجازی و پلتفرم‌ها را جزء دروس تحصیلی دانش‌آموزان به آن‌ها تدریس کرد.

۳.۲. ایجاد حقوق کیفری منطقه‌ای یا بین‌المللی

همانطور که بیان شد، گستره‌ی مکانی پلتفرم‌ها به کشور یا منطقه خاصی بستگی ندارد و همین موضوع موجب ایجاد قدرت بسیار زیاد برای پلتفرم‌ها شده است. پلتفرم‌ها به مرزهای جغرافیایی خاصی بستگی ندارند و به همین دلیل سازوکارهای حقوق کیفری سنتی داخلی در خصوص آن‌ها کارساز نخواهد بود. به همین دلیل ایجاد حقوق کیفری منطقه‌ای یا بین‌المللی برای از طریق معاهده‌های چندجانبه و یا کنوانسیون‌های بین‌المللی برای تحدید قدرت پلتفرم‌ها کارساز خواهد بود. در صورتی که یک کشور در استفاده از تابعانش از یک پلتفرم مثل اینستاگرام یا تلگرام محدودیت ایجاد نماید، ضرر مالی چندانی متوجه شرکت مربوطه نخواهد شد ولی اگر تعداد زیادی از کشورها مثلاً بیست کشور، این محدودیت‌ها را اعمال نمایند، ضرر مالی هنگفتی وارد خواهد شد. به همین دلیل مشاهده می‌گردد پارلمان اروپا در صدد ایجاد تکلیف و ایجاد مسئولیت کیفری در فرض عدم انجام تکلیف در خصوص پلتفرم‌های آنلاین است. (Bertolini et al., 2021: 2)

از آنجایی که هدف اصلی پلتفرم‌ها کسب منفعت و سود مالی است، فلذا منطق هزینه-فایده اقتضای تبعیت از سیاست جنایی منطقه‌ای یا بین‌المللی را خواهد داشت. به عنوان مثال کشور ایران می‌تواند با سایر کشورهای اسلامی با توافق بر ارزش‌های مشترک و ایدئولوژی‌های اسلامی مشترک اقدام به تدوین سیاست جنایی منطقه‌ای به منظور کنترل قدرت پلتفرم‌ها نمود. سیاست جنایی منطقه‌ای در مقابله با جرایم ناشی از پلتفرم‌های تجاری فناوری اطلاعات باید بر اساس معاهدات چندجانبه و با توافق کشورهای عضو در یک منطقه تعریف شود. این چارچوب باید شامل هماهنگی در قوانین کیفری، ایجاد دادگاه‌های منطقه‌ای برای جرایم فراملی، و تدوین دستورالعمل‌های مشترک برای نظارت و پیشگیری باشد. همچنین، مکانیسم‌هایی مانند ایجاد هیئت‌های نظارتی مشترک و تدوین شاخص‌های ارزیابی عملکرد در حوزه‌ی پیشگیری و پاسخ‌دهی به جرایم، به کارآمدی این سیاست کمک خواهد کرد.

۳.۳. توسعه سازوکارهای نظارتی و پیشگیرانه با رعایت اصول اساسی حقوق کیفری

توسعه سازوکارهای نظارتی صحیح و مطابق با اصول با اعطای حداکثر حقوق و آزادی‌های مشروع به پلتفرم‌ها و کاربران آن‌ها می‌تواند در مرحله قبل از ارتکاب جرم و همچنین مرحله قبل از شروع به تحقیق و تعقیب، موجب کاهش آسیب پلتفرم‌ها گردد. با

توجه به اینکه امروزه بسیاری از امورات اشخاص از طریق پلتفرم‌ها انجام می‌شوند و این موضوع نیاز به اعتمادسازی نسبت به پلتفرم‌ها دارد (Kouchakzade et al., 2023: 111) این سازوکار نظارتی و پیشگیرانه می‌تواند در این خصوص کارساز باشد. البته نظارت و پیشگیری باید با رعایت اصول اساسی حقوق کیفری از جمله اصل حداقلی بودن حقوق کیفری و رعایت کرامت انسانی و همچنین رعایت حداکثری حقوق و آزادی‌های بنیادین مشروع پلتفرم‌ها و سایر اشخاص و افراد مرتبط صورت گیرد و الا اثربخشی پلتفرم‌ها را تا حد زیادی کاهش خواهد داد. سازوکارهای نظارتی می‌تواند، در قالب تدوین مقرراتی به منظور خودتنظیم‌گری و تنظیم‌گری مشارکتی پلتفرم‌ها در راستای استقرار شیوه‌های نوین حکمرانی مشارکتی، طرح‌ریزی و اجرا گردند. (Ghasemzadeh et al., 2022: 277) همچنین می‌توان از خود فناوری اطلاعات و هوش مصنوعی^۱ یا سامانه‌های هشدار سریع برای تشخیص رفتارهای پرخطر و کشف جرایم در پلتفرم‌ها استفاده کرد. به نحوی که پس از تشخیص این اقدامات در فضای پلتفرم‌ها موضوع به هوش انسانی و طبیعی ارجاع و بررسی گردد که آیا شخص یا پلتفرم در معرض بزهکاری یا بزه‌دیدگی قرار دارد یا خیر و سپس تدابیر پیشگیرانه را نسبت به همان خطر شناسایی شده اعمال نمود.

۴.۳. رعایت حقوق و آزادی‌های بنیادین اشخاص در بستر فضای دیجیتال

عدم رعایت حقوق و آزادی‌های بنیادین منجر به نارضایتی عمومی و همچنین قانون‌زدگی یا حکومت‌زدگی می‌گردد. سرکوب افراطی و ایجاد محدودیت‌های افراطی با اهداف قیم‌مآبانه چه برای پلتفرم‌ها و چه برای کاربران، سیاست جنایی یک کشور را از حالت مطلوب خارج ساخته و به توتالیتار تبدیل خواهد کرد. دخالت‌های بیش از حد موجب برهم خوردن خودتنظیمی جامعه خواهد شد. (Black, 1996: 25) در چنین شرایطی مرز بین حقوق عمومی و خصوصی به هم خواهد خورد. در سطح حقوق کیفری منطقه‌ای هم در سطح شورای اروپا، حقوق و آزادی‌های بنیادین اشخاص، در حین تصویب قانون محدودکننده، در خصوص پلتفرم‌های آنلاین مد نظر قرار گرفته است. (European Parliamentary Research Service, 2021: 3) تنظیم‌گری جنایی باید با حداکثر رعایت حقوق و آزادی‌های بنیادین اشخاص صورت گیرد و الا موجب قانون‌زدگی و حکومت‌زدگی مردم خواهد شد و این یعنی تنظیم‌گری جنایی صورت پذیرفته، مشروعیت و مقبولیت و پشتوانه وجدان عمومی را به دنبال نخواهد داشت. این موضوع نه تنها به نفع حاکمیت قانون کیفری نخواهد بود بلکه موجب تضعیف نهادهای مربوطه خواهد شد.

محدودیت‌های ایجاد شده توسط سیاست جنایی ممکن است با حقوق و آزادی‌های اشخاص تعارض یابد (Bomhoff, 2007: 1) این تعارض اجتناب‌ناپذیر است، به همین منظور در سیاست‌گذاری جنایی باید حداکثر حقوق و آزادی‌های بنیادین مورد احترام قرار گیرند و ارزش‌های خاص و والا با ضمانت اجرای کیفری حمایت گردند. در غیر این صورت موجب بی‌اعتمادی مردم در راستای استفاده از قدرت خواهد شد. بی‌اعتمادی ایجاد شده در عموم در اثر عدم رعایت حقوق و آزادی‌های بنیادین اشخاص موجب گرایش مردم به سمت استفاده از پلتفرم‌ها و برهم خوردن تنظیم‌گری اجتماعی و فرهنگی استفاده از پلتفرم‌ها خواهد شد. همچنین در سیاست جنایی منطقه‌ای تدوین‌شده، کشورهای عضو یک منطقه می‌توانند با تعریف دقیق و جامع حریم خصوصی دیجیتال، چارچوب‌های حمایتی مشترکی برای کاربران ایجاد کنند. این بازتعریف باید شامل تعیین محدوده داده‌های شخصی و حساس که باید از جمع‌آوری یا پردازش بی‌رویه محافظت شوند، الزام پلتفرم‌ها به اخذ رضایت آگاهانه کاربران برای استفاده از داده‌ها، تدوین دستورالعمل‌های الزام‌آور برای جلوگیری از سوءاستفاده از اطلاعات کاربران، نظیر ممنوعیت فروش داده‌ها به اشخاص ثالث بدون اطلاع‌رسانی باشد.

علاوه بر این به منظور دسترسی آسان‌تر به فعالیت‌های در معرض ارتکاب جرم یا فعالیت‌های مجرمانه بدون اینکه دخالت زیادی در زندگی افراد رخ دهد می‌توان از سازوکار الزام پلتفرم‌ها به گزارش‌دهی شفاف در خصوص محتواها و فعالیت‌های کاربران استفاده کرد. ولیکن این پیشنهاد با توجه به قدرت فراملی پلتفرم‌ها، بدون تعیین سیاست جنایی بین‌المللی یا منطقه‌ای کارساز نخواهد بود.

1. Artificial intelligence

۵.۳. بازتعریف مفاهیم، ارائه مفاهیم نوین و تخصیص حقوق متناسب با پلتفرم‌ها

با ظهور پلتفرم‌ها در بستر فضایی سایبری، مفاهیم جدیدی به زندگی اجتماعی و شخصی (خصوصی) افراد افزوده شده است. پلتفرم‌ها فرهنگ و ادبیات خاص خود را دارند. همچنین پلتفرم‌ها اثرگذاری خاصی بر ذهن و روان انسان‌ها دارند. تاکتیک‌های به کارگرفته شده در پلتفرم‌ها به منظور کسب حداکثر سود برای صاحبان پلتفرم‌ها می‌باشد. به همین منظور پلتفرم‌ها چه بسا به خلق مفاهیم جدید اقدام نمایند. از طرفی ماهیت پلتفرم‌ها نیز ماهیت تقریباً جدیدی است که قبل از ظهور آن‌ها مشابه آن در بستر حقوق کیفری مشاهده نمی‌شده است. فلذا به نظر می‌رسد مقررات و تعاریف سنتی موجود در حقوق کیفری نمی‌تواند پاسخ‌گوی حقوق کیفری و یا سیاست جنایی برای پلتفرم‌ها باشد. به همین دلیل مفاهیم حقوق کیفری سنتی باید بازتعریف گردند، مفاهیم جدیدی باید به حقوق کیفری اضافه گردد و از این طریق روزه‌های ارتکاب جرم توسط پلتفرم‌ها و یا کاربران آن‌ها مسدود گردیده و همچنین خاطیان و تخدیش‌کنندگان نظم و امنیت عمومی و یا آسیب‌رسانندگان به کاربران پلتفرم‌ها مورد محاکمه و محکومیت قرار گیرند. پلتفرم‌ها ماهیت خاصی دارند و به نوعی یک مفهوم شرکتی-سایبری و پیچیده دارند. به همین دلیل نیازمند تغییر در برخی از سازوکارهای حقوق کیفری هستیم تا بتوانیم آن‌ها را تابع حقوق کیفری بدانیم.

۶.۳. پیش‌بینی مرجع سیاست‌گذاری خاص به منظور مقابله با فعالیت‌های مجرمانه پلتفرم‌ها

پلتفرم‌ها ماهیتاً پیچیده هستند و از قسمت‌های مختلفی تشکیل شده‌اند. به منظور شناخت ماهیت پلتفرم‌ها و حتی شناخت مرتکب جرم در پلتفرم‌های تجاری صرفاً استفاده از حقوق کیفری اکتفا نمی‌کند و متخصصان دیگری از جمله علوم رایانه و جرم‌یابی دیجیتال باید اقدام به این مهم نمایند. فلذا به منظور کنترل کیفری پلتفرم‌ها ضروری است که سیاست‌گذاری‌ها مبتنی بر پژوهش‌های میان‌رشته‌ای باشد. به منظور تضمین این هدف می‌توان در حقوق کیفری ایران یک مرجع خاص سیاست‌گذاری در قبال فعالیت‌های مجرمانه‌ی پلتفرم‌ها پیش‌بینی کرد. سپس مقررات و قوانین کیفری بر مبنای خطوط مشی تعیین شده از سوی این مرجع تنظیم شده و در صورت تأیید مجلس و شورای نگهبان وارد مرحله‌ی اجرایی شود.

نتیجه‌گیری

امروزه جنبه‌های مختلف زندگی انسان به پلتفرم‌های تجاری وابسته شده است. پلتفرم‌های تجاری مجموعه‌ای از سخت‌افزارها و نرم‌افزارها هستند که یا با فعالیت‌های مستقیم تجاری و اقتصادی و یا با فعالیت غیرتجاری به قصد کسب درآمد و یا در معنای عام، تجارت، از سایر اقسام پلتفرم‌ها تفکیک می‌گردند. هر پلتفرم تجاری در اکوسیستم خاص خود به تجارت مشغول است. درست است که پلتفرم‌ها، دو هدف تسهیل زندگی اشخاص و کسب سود و منفعت را به هم پیوند زده و از این طریق زندگی فردی و اجتماعی اشخاص را تحت تأثیر قرار داده‌اند، لیکن وجود و یا ارتکاب رفتارهای پرخطر و مجرمانه در بستر آن‌ها، امری اجتناب‌ناپذیر است. ایجاد تابعیت در بستر سیاست جنایی و یا قلمروی کیفری برای پلتفرم‌ها با توجه به اثر بسیار زیاد این موجودیت‌ها بر عقل جمعی و دستکاری روان‌شناختی آن‌ها، قدرت فوق‌العاده زیاد، شبکه‌ای و فرامرزی آن‌ها، جرایم خاصی که پس از ظهور پلتفرم‌ها زمینه بروز و ظهور پیدا کردند، سوداگری اقتصادی پلتفرم‌ها و ترجیح منافع اقتصادی بر حقوق و آزادی‌ها و ارزش‌های انسانی، وابستگی شدید جوامع به پلتفرم‌ها و همچنین احتمال عدم احترام به ایدئولوژی‌های حاکمیت‌ها در موارد بروز تعارض ایدئولوژی‌ها توسط آن‌ها، امری ضروری به نظر می‌رسد. بنابر علل پیش‌گفته، احتمال ارتکاب رفتارهای پرخطر توسط خود پلتفرم‌ها و یا کاربران در بستر پلتفرم‌ها وجود دارد. در راستای خطر زدایی از پلتفرم‌ها تجاری در ابتدا باید مفاهیم حقوق کیفری سنتی بازتعریف گردند.

برای ایجاد یک حقوق کیفری مبتنی بر پلتفرم باید برخی مفاهیم و اصطلاحات، به‌عنوان مثال توزیع مسئولیت ناشی از ترک فعل، وارد در حقوق کیفری گردند و برخی مفاهیم از جمله اهلیت جنایی متناسب با ماهیت پلتفرم‌ها تعریف گردند. سپس سعی در تدوین و تصویب مقررات پیشگیرانه، به منظور پیشگیری از ارتکاب جرم و یا ایجاد بستر ارتکاب جرم گردد. همچنین تنظیم‌گری جنایی اعم از مقررده‌گذاری جنایی داخلی یا منطقه‌ای یا بین‌المللی جهت مهار قدرت پلتفرم‌ها مد نظر قرار گیرد و از این طریق

سعی در ایجاد تابعیت کیفری برای پلتفرم‌های تجاری گردد. البته در حین تقنین باید دقت داشت که به حقوق و آزادی‌های بنیادین اشخاص کمترین محدودیت وارد گردد. این موضوع به جهت تأمین حداکثری اهداف اقتصادی و تجاری مشروع پلتفرم‌ها و همچنین کاربران آن‌ها می‌باشد. با این حال نباید از بسترسازی و فرهنگ‌سازی اخلاقی و اجتماعی غافل شد. سرعت رشد پلتفرم‌ها خیلی بیشتر از سرعت رشد فرهنگ استفاده از آن‌ها است و همین موضوع موجب می‌شود اشخاص از فرصت‌های ایجاد شده سوءاستفاده نموده و فرهنگ خاصی در راستای اهداف مجرمانه خود را به کاربران پلتفرم‌ها القا نمایند. فرهنگ‌سازی و اخلاق‌گستری اجتماعی بیش از هر چیز دیگری می‌تواند هدف پیشگیری از جرم را تأمین نماید.

References:

- Ardebili, M. A. (2015). General criminal law, 3rd Volume, 5th edition, Tehran: Mizan. [In Persian]
- Ariely, D. (2012). *The Honest Truth About Dishonesty: How We Lie to Everyone--Especially Ourselves*, First Edition, New York: HarperCollins.
- Anderson Jr, E. G., Parker, G. G., & Tan, B. (2014). Platform performance investment in the presence of network externalities. *Information Systems Research*, 25(1), 152-172. doi: 10.1287/isre.2013.0505
- Ansell, C., & Miura, S. (2020). Can the power of platforms be harnessed for governance?. *Public Administration*, 98(1), 261-276. doi: 10.1111/padm.12636
- Bergvall Kåreborn, B., & Howcroft, D. (2014). Persistent problems and practices in information systems development: a study of mobile applications development and distribution. *Information Systems Journal*, 24(5), 425-444. doi: 10.1111/isj.12036
- Bertolini, A., Episcopo, F., & Cherciu, N. A. (2021). Liability of online platforms, European Parliamentary Research Service, Panel for the Future of Science and Technology, Scientific Foresight Unit, PE 656.318, Council of Europe.
- Black, J. (1996). Constitutionalising self-regulation. *Mod. L. Rev.*, 59, 24-55.
- Bracken, M. (2015). Government as a Platform: the next phase of digital transformation. *Government Digital Service*, 29. Retrieved February 20, 2017, from <https://gds.blog.gov.uk/2015/03/29/government-as-a-platform-the-next-phase-of-digital-transformation/>
- Bomhoff, J. (2008). 'The Rights and Freedoms of Others': The ECHR and its Peculiar Category of Conflicts between Individual Fundamental Rights. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1031682>
- Bull, V. (2008). Oxford learner's pocket dictionary. (*No Title*).
- Ceccagnoli, M., Forman, C., Huang, P., & Wu, D. J. (2012). Cocreation of value in a platform ecosystem! The case of enterprise software. *MIS quarterly*, 263-290. doi: 10.2307/41410417
- Chappell, D. (2011). What Is an Application Platform?. Available online (retrieved 5 January, 2013): https://davidchappell.com/writing/white_papers/What_is_an_Application_Platform-Chappell.pdf
- Da San Martino, G., Seunghak, Y., Barrón-Cedeno, A., Petrov, R., & Nakov, P. (2019). Fine-grained analysis of propaganda in news article. In *Proceedings of the 2019 conference on empirical methods in natural language processing and the 9th international joint conference on natural language processing (EMNLP-IJCNLP)* (pp. 5636-5646). Association for Computational Linguistics. doi: 10.18653/v1/D19-1565
- Drahokoupil, J., & Fabo, B. (2016). The platform economy and the disruption of the employment relationship. *ETUI Research Paper-Policy Brief*, 5. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2809517> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2809517>
- Dhar, V., & Sundararajan, A. (2007). Issues and Opinions—Information technologies in business: A blueprint for education and research. *Information Systems Research*, 18(2), 125-141. doi: 10.1287/isre.1070.0126
- Dowding, K., & Van Hees, M. (2008). In praise of manipulation. *British Journal of Political Science*, 38(1), 1-15. doi: 10.1017/S000712340800001X
- Fichman, R. G. (2004). Real options and IT platform adoption: Implications for theory and practice. *Information systems research*, 15(2), 132-154. doi: 10.1287/isre.1040.0021

- Ghasemzadeh, M., Khojasteh Bagherzadeh, H., & SalmaniShahmohammadi, A. (2022). Providing a governance model on online video platforms Emphasizing industry self-regulation. *Interdisciplinary Studies in Media and Culture*, 11(2), 275-306. doi: 10.30465/ismc.2021.38663.2475 [In Persian]
- Hagiu, A. (2014). Strategic decisions for multisided platforms. *MIT Sloan management review*, 55(2), 71.
- Hamilton, R. J. (2022). Platform-Enabled Crimes: Pluralizing Accountability When Social Media Companies Enable Perpetrators to Commit Atrocities. *BCL Rev.*, 63, 1349. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3905351> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3905351>
- Hosseinzadeh Shahri, M., Mansouri Nazargholi, P., & Ghasemi, M. (2023). Antecedents of user loyalty in platforms from the perspective of network effects. *Journal of Business Management Perspective*, 21(52), 63-85. doi: 10.52547/jbmp.2023.230786.1468 [In Persian]
- Jaafarnejad, A., Manteghi, M., Sadeghi moghadam, M. R., & Goshtasbi, M. (2019). Typology of technological platforms: study of platform dynamics. *Quarterly journal of Industrial Technology Development*, 16(34), 49-66. [In Persian]
- Jain, H., Rothenberger, M., & Sugumaran, V. (2006). Flexible software component design using a product platform approach.
- Javanjafari Bojnordi, A., & Sadati, S. J. (2015). The concept of Power in the Sociology of Punishment. *Journal of Criminal Law Research*, 3(11), 38-9. [In Persian]
- Kouchakzade, M., Nasrollahi, Z., & Makkian, N. (2023). Designing a Trust-Building Mechanism for the Development of the Sharing Economy in Iran (A Case Study of Online Accommodation Sharing Platforms). *Journal of Econometric Modelling*, 8(1), 103-127. doi: 10.22075/jem.2023.29990.1815 [In Persian]
- Lahiri, A., Dewan, R. M., & Freimer, M. (2010). The disruptive effect of open platforms on markets for wireless services. *Journal of management information systems*, 27(3), 81-110. doi: 10.2753/MIS0742-1222270304
- Meyer, M. H., & Seliger, R. (1998). Product platforms in software development. *MIT Sloan Management Review*.
- Mohammad Hosaini, E. (2021). Regulation of and by Platforms (The challenge of cyberspace legislation; who is responsible for publishing inappropriate content). *Society Culture Media*, 10(39), 245-260. [In Persian]
- Mohammadkazemi, R., hosein nia, G., & habibi, H. (2019). Enterprise Crowdfunding in Iranian Football Clubs: Applications & Requirements. *Journal of Entrepreneurship Development*, 12(2), 281-300. doi: 10.22059/jed.2019.277842.652945 [In Persian]
- Newport, C. (2019). *Digital minimalism: Choosing a focused life in a noisy world*. Penguin.
- Nielsen, R. K., & Ganter, S. A. (2022). *The power of platforms: Shaping media and society*. Oxford University Press.
- Noggle, R. 2021. Manipulation in Politics, *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Retrieved 3 Sep. 2024, from <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-2012>. doi: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.2012
- Rai, A., Patnayakuni, R., & Seth, N. (2006). Firm performance impacts of digitally enabled supply chain integration capabilities. *MIS quarterly*, 225-246. doi: 10.2307/25148729
- Riemer, K., & Richter, A. (2010). Social software: agents for change or platforms for social reproduction? A case study on enterprise microblogging.
- Sadati, S. M. J. (2022). Sociology of punishment in the duality of culture and power, a study about forms of interaction between culture and power from the perspective of the sociology of punishment. *Criminal Law Research*, 13(2), 131-161. doi: 10.22124/jol.2022.20653.2202 [In Persian]
- Sun, R., Gregor, S., & Keating, B. (2015). Information technology platforms: Conceptualisation and a review of emerging research in IS research. In *Australasian Conference on Information Systems (ACIS) 2015 Proceedings* (pp. 1-17). Association for Information Systems.
- Taudes, A., Feurstein, M., & Mild, A. (2000). Options analysis of software platform decisions: A case study. *MIS quarterly*, 227-243. doi: 10.2307/3250937

- Tan, B., Pan, S. L., Lu, X., & Huang, L. (2015). The role of IS capabilities in the development of multi-sided platforms: The digital ecosystem strategy of Alibaba. com. *Journal of the Association for Information systems*, 16(4), 2. doi: 10.17705/1jais.00393
- Tiwana, A., Konsynski, B., & Bush, A. A. (2010). Research commentary—Platform evolution: Coevolution of platform architecture, governance, and environmental dynamics. *Information systems research*, 21(4), 675-687. doi: 10.1287/isre.1100.0323
- Tiwana, A. (2015). Evolutionary competition in platform ecosystems. *Information Systems Research*, 26(2), 266-281. doi: 10.1287/isre.2015.0573
- Yakhchali, M., Tahmasebi, R., Latifi, M., & Faraji Mollaie, A. (2020). Investigating Government as a Platform Characteristics: A Systematic Literature Review and Meta-Synthesis. *Journal of Public Administration*, 12(2), 204-237. doi: 10.22059/jipa.2020.303652.2755 [In Persian]

استناد به این مقاله:

آقابابایی طاقانکی، عظیم . موسوی مجاب ، سید درید ؛ حبیب زاده، محمدجعفر؛ محمدی، پژمان (۱۴۰۴). « سیاست‌گذاری جنایی در قبال فعالیت مجرمانه‌ی پلتفرم‌های تجاری فناوری اطلاعات در ایران: ضرورت‌ها و بایسته‌ها». *پژوهشنامه حقوق کیفری*، دوره ۱۶، پیاپی ۳۲، صص. ۷-۲۱

Doi: 10.22124/jol.2025.28367.2507

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

